

**РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

У статті висвітлено зв'язок розвитку дрібної моторики дошкільнят з мовленнєвим, інтелектуальним недорозвиненням, розкриваються форми роботи щодо розвитку моторики кистей рук, якими можуть користуватися як вихователі, так і батьки.

Досить відомим є той факт, що сформованість мовленнєвих умінь та навичок у дітей безпосередньо пов'язана зі станом розвитку дрібної моторики пальців рук. На жаль, зараз багато дошкільнят, які мають проблеми з розвитком не лише мовлення, а й інтелекту, готовністю до шкільного навчання. Насамперед зауважимо, що в повсякденному житті більшість дітей дошкільного віку зазнають усіляких труднощів при здійсненні тонких рухів рук. Більш характерні з них такі: порушення регуляції довільних рухів, недостатня координація та чіткість виконання, труднощі переключення з одного руху на інший та автоматизації нового руху, наявність супутніх рухів, зволікання, хаотичність, неузгодженість. У процесі спеціального навчання дітям важко відтворювати певне положення пальців за зразком. Досвід практичної роботи показує, що інструкція з першого подання, а іноді й після багатьох повторень майже не реалізується. Діти не володіють одночасним виконанням рухів пальців обох рук. Усі ці порушення в моторній сфері обумовлюють труднощі в навчальній діяльності.

Про те, що мануальні (ручні) дії дитини мають особливий вплив на її розвиток, було відомо ще до нашої ери. Давні медики знали, що за насиченістю біологічно активними точками й зонами кисть не поступається вуху чи стопі. Рухи пальців рук філогенетично пов'язані з мовленнєвою діяльністю, адже першою формою спілкування первісних людей були жести; особливо важливу роль у цьому відігравала рука – вона давала можливість спілкуватися за допомогою вказівних, оборонних, окреслювальних, погрозових та інших рухів (жестів), розвинути первинну мову жестів. Пізніше жести почали поєднуватися з вигуками, різними викриками. Рухи пальців рук у людей вдосконалювалися з покоління в покоління, оскільки люди виконували руками все більш тонку та складну роботу. У зв'язку з цим відбувалося збільшення площі рухової проекції кисті руки в людському мозку. Тобто розвиток функції руки та мовлення в людей йшли паралельно, у взаємодії [1]. Усі вчені, які вивчали діяльність дитячого мозку, психіку дітей, відмічали великий стимулюючий вплив тонких рухів руки. Наприклад, М. Бернштейн писав, що парадоксальним для педагогів було усвідомлення того, що при рухових діях вправляються не

* © Машталер А. С.

стільки руки, стільки мозок. В. Бехтерев зазначав, що рухи руки тісно взаємопов'язані з мовленням та сприяють його розвитку. А. Лубовський указував на теоретичне та практичне значення розкриття взаємовпливів рухового аналізатора та словесної системи. О. Мастюковою було виявлено кореляційну залежність між динамікою розвитку мовлення та моторикою у дітей із церебральною патологією на всіх вікових етапах розвитку. На основі досліджень, проведених Л. Фоміною, та обстеження великої кількості дітей було виявлено, що мовленнєвий розвиток буде нормальним за умови відповідності розвитку моторики пальців рук віку дитини. Якщо розвиток пальцевої моторики відстає, то мовленнєвий розвиток також затримується, хоча загальна моторика може бути в нормі. Дослідження М. Кольцової, О. Лурії свідчать про те, що у структурі розвитку важливого значення має оцінка рухових порушень, оскільки виключна роль розвитку вищої нервової діяльності та психічних функцій людини в цілому належить руховому аналізатору. М. Кольцова наголошує, що в період підготовки дитини до активного мовлення потрібно розвивати не тільки моторику артикуляційного апарату, а й моторику пальців рук [2]. В. Сухомлинський писав: «Витоки здібностей і обдарувань дітей – на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки. Що більше майстерності в дитячій руці, то дитина розумніша». Такі висновки, зроблені на основі багатьох досліджень, становлять для нас виключний інтерес.

Метою статті є висвітлення зв'язку моторики рук з мовленнєвим розвитком дошкільнят, надання порад батькам щодо розвитку мовлення дітей через удосконалення рухів дрібних м'язів рук.

Сензитивним періодом розвитку кори головного мозку є вік від 2 до 10 років, тому в цей період темпи моторного навантаження в мовленнєвій діяльності мають бути адекватним. Рівень розвитку мовлення дітей прямо залежить від сформованості тонких рухів пальців рук. Спочатку розвиваються дрібні рухи пальців рук, потім з'являється артикуляція складів [2].

Формування правильної вимови у дітей – це складний процес, дитині потрібно навчитися керувати своїми органами мовлення, сприймати звернене до неї мовлення, здійснювати контроль за мовленням оточуючих та власним. Мовлення вдосконалюється під впливом кінестетичних імпульсів від рук, точніше від пальців. Тому в роботі з дітьми (особливо з тими, які вже мають порушення мовлення) велику увагу необхідно приділяти розвитку функції дрібних м'язів рук. Звичайно дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, уміє логічно міркувати, у неї на достатньому рівні знаходиться формування активного дитячого мовлення, рідше зустрічається порушення звуковимови. Тому тренування рухів пальців і кисті рук є найважливішим чинником, що стимулює мовленнєвий

ПСИХОЛОГІЯ

розвиток дитини, сприяє поліпшенню артикуляційних рухів, підготовці руки до письма й, що не менш важливо, є потужним засобом, що стимулює працездатність кори головного мозку, стимулює розвиток мислення дитини. Регулярні вправи з пальчиками поліпшують пам'ять, усувають емоційне напруження, поліпшують діяльність серцево-судинної і травної систем, підтримують життєвий тонус. Рівень розвитку дрібної моторики – один із показників готовності до шкільного навчання. Дитина, яка має високий рівень розвитку дрібної моторики, уміє логічно мислити, у неї достатньо розвиненні пам'ять, увага, зв'язне мовлення. Недостатній розвиток дрібної моторики призводить до негативного ставлення до навчання. Саме тому робота з розвитку дрібної моторики повинна починатися задовго до вступу до школи [2].

Існує багато цікавих вправ, форм, методів розвитку дрібної моторики. Заслуженою повагою серед батьків та педагогів користуються пальчикові ігри. Статус розвивальних вправ пальчикові ігри отримали в кінці 19 століття, коли німецький педагог і вчений Фрідріх Фребель вписав їх у навчальний план своїх дитячих садків. Пальчикові ігри – це інсценування будь-яких римованих розповідей, казок за допомогою пальчиків. Багато ігор потребують участі обох рук, що дає можливість дітям орієнтуватися в поняттях «праворуч», «ліворуч», «вгору», «вниз» і т.п. На початку та в кінці гри необхідно включати вправи на розслаблення, щоб зняти зайве напруження у м'язах. Це може бути прогладжування, легкі рухи, помахування руками.

Коли дитина займається пальчиковою гімнастикою, відбуваються певні зрушення в її психофізичному розвитку.

1. Виконання вправ і ритмічних рухів пальцями індуктивно призводить до зрушень в мовленнєвих центрах головного мозку і різкого посилення узгодженої діяльності мовленнєвих зон, що, в кінцевому підсумку, стимулює розвиток мовлення.

2. Ігри з пальчиками створюють сприятливий емоційний фон, розвивають уміння наслідувати дорослому, учать вслухатися і розуміти зміст мовлення, підвищують мовленнєву активність дитини.

3. Малюк учитьсЯ концентрувати свою увагу і правильно її розподіляти.

4. Якщо дитина буде виконувати вправи, супроводжуючи їх короткими віршованими рядками, то його мовлення стане більш чітким, ритмічним, яскравим, посилиться контроль за виконуваними рухами.

5. Розвивається пам'ять дитини, бо вона вчитьсЯ запам'ятовувати певні положення рук і послідовність рухів.

6. У малюка розвивається уява і фантазія. Оволодівши всіма вправами, він зможе «розповідати руками» цілі історії.

7. У результаті освоєння всіх вправ кисті рук і пальці отримують силу, хорошу рухливість і гнучкість, а це надалі

ПСИХОЛОГІЯ

полегшити оволодіння навичкою письма.

Усі вправи поділені на три групи.

I група. Вправи для кистей рук:

- розвивають наслідувальну здатність, досить прості і не вимагають тонких диференційованих рухів;
- учать напружувати і розслабляти м'язи;
- розвивають вміння зберігати положення пальців деякий час;
- учать переключатися з одного руху на інший.

II група. Вправи для пальців умовно статичні:

- удосконалюють отримані раніше навички на більш високому рівні і вимагають більш точних рухів.

III група. Вправи для пальців динамічні:

- розвивають точну координацію рухів;
- учать згинати й розгинати пальці рук;
- учать протиставляти великий палець іншим.

Усі вправи будуть корисні не тільки дітям із затримкою в розвитку мовлення або будь-якими його порушеннями, але й дітям, у яких мовленнєвий розвиток відбувається своєчасно.

У сучасних навчальних закладах необхідно створювати середовище, у якому б дитина почувалася комфортно, захищено, виявляла творчу активність. Тому особлива роль відводиться іграм з піском. Ігри з піском – це вияв природної активності дитини, такі ігри розвивають творчий потенціал, просторове сприйняття, образно-логічне мислення, дрібну моторику. Пісок – надзвичайно приємний матеріал: коли ми занурюємо руки в пісок, з'являється щось схоже на брижі на воді. Ми можемо також переносити пісок, створювати тонкі форми, вітер. Змішаний з водою, пісок стає стійким, і йому можна надавати форму. Так ми можемо створювати ландшафти. Можна сказати, що дитині на час надається невідомий всесвіт усередині якого вона може створювати свій індивідуальний світ.

У всіх дошкільних закладах Японії, починаючи з 2-річного віку, застосовується методика пальцевого масажу і самомасажу.

Японський вчений Намикоши Токухіро вважає, що масаж кожного пальця позитивно впливає на певний орган:

- масаж великого пальця – підвищує активність мозку;
- масаж вказівного пальця – стимулює шлунок і підшлункову залозу;
- масаж середнього пальця – покращує роботу кишківника;
- масаж безіменного пальця – стимулює печінку;
- масаж мізинця – сприяє поліпшенню серцевої діяльності, знімає психічне і нервово напруження.

Оскільки нервові закінчення на пальцях безпосередньо пов'язані з мозком, робота рук сприяє психічному заспокоєнню (в'язання на спицях); запобігає розвитку стомлення в мозкових центрах (китайський звичай перебирати в руках волоські горіхи); сприяє виникненню заспокійливого ефекту (японські

купці потирають руки при обслуговуванні надокучливих клієнтів).

Тож, якщо діти хвилюються під час мовлення і крутять в руках предмети, не слід їх вихоплювати з рук – так організм дитини скидає збудження.

Японський вчений Йосиро Цуцуми розробив систему вправ для самомасажу:

Масаж пальців, починаючи з великого і до мізинця. Розтирають спочатку подушечку пальця, а потім повільно піднімаються до основи. Такий масаж бажано супроводжувати веселими римуваннями.

Масаж долонних поверхонь кам'яними, металевими або скляними різнокольоровими кульками «марблс»: їх потрібно:

- «стріляти»;
- крутити у руках;
- клацати по ним пальцями;
- направляти в спеціальні жолобки і лунки-отвори, змагатися в точності попадання.

Масаж волоськими горіхами:

- катати два горіхи між долонями;
- один горіх прокатувати між пальцями;
- утримувати кілька горіхів між розчепіреними пальцями

провідної руки і обох рук.

Масаж шестигранными олівцями:

- пропускати олівець між одним і двома-трьома пальцями;
- утримувати в певному положенні в правій і лівій руці.

Масаж «чотками». Перебирання чоток розвиває пальчики, заспокоює нерви. Перебирання поєднують з рахунком, прямим і зворотним.

У спеціальній літературі описано безліч найрізноманітніших видів робіт: плетиво кісок, вишивання шнурком, зав'язування бантиків, різні види шнурівки, застібання й розстібання гудзиків, блискавок, кнопок, в'язання на спицях, вишивання шнурком по контуру предмета, викладання дрібними предметами (квасолею, горохом, насінням, дрібними гудзиками, скріпками й т.д.), викладання сірниками, паличками та ін. Сюди також треба віднести й роботу з ножицями: розрізування аркуша паперу на частини за зразком, за інструкцією, вирізування знайомих геометричних фігур і нескладних предметів по контуру й без нього. Для дітей дуже важливо, що, тренуючи такі побутові навички, як-от: застібання гудзиків, зав'язування й розв'язання шнурків, вузлів, бантів, упевнене користування ножицями, їхні пальчики стають усе більше спритними й умілими.

Належному розвитку дрібної моторики рук сприяє виконання різних завдань у зошитах. А формування графічних навичок корисно й необхідно для майбутніх учнів. У наш час існує безліч різних посібників і зошитів для роботи з дітьми дошкільного віку. Педагогам варто вибирати зошити й завдання

в них з урахуванням доступності для дітей. Завдання варто пропонувати дітям в ігровій формі, урізноманітнювати, поступово ускладнювати, тим самим готуючи дітей до одного з найскладніших процесів шкільного навчання – процесу письма.

Графічні вправи сприяють не тільки розвитку дрібної моторики рук, але й удосконаленню сенсорно-рухової координації, зорового сприйняття, уваги й таких важливих якостей, як акуратність, наполегливість, старанність.

Таким чином, слід зазначити, що є всі підстави розглядати кисть руки дитини як орган, що активізує й стимулює діяльність кори головного мозку, підвищує працездатність усіх її відділів, позитивно впливає на формування в дошкільників вищих пізнавальних функцій, особливо мислення й мовлення. А для того, щоб дрібна моторика рук виконала велику місію, покладену на неї, необхідно організувати належну роботу. Тільки розвиваючи рухи рук дитини регулярно, всебічно, методично грамотно, можна досягти найбільшого ефекту від усієї проведеної роботи.

Література:

1. Лугова І. Розвиток дрібної моторики пальців рук в учнів шестирічного віку // Початкова школа. – 2008. – №7. – С. 6
2. Биковець Л. Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку / Л. Л. Биковець // Таврійський вісник освіти. – 2012. – №2. – С. 124–131.

Петрова О. В.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ДЕТЕЙ В ПЕРИОД АДАПТАЦИИ К УСЛОВИЯМ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ ВРЕМЕННОГО ПРЕБЫВАНИЯ

У статті йдеться про особливості адаптаційного періоду учнів санаторних шкіл-інтернатів, розглядається модель психолого-педагогічного супроводу дітей у процесі їх адаптації до нових умов навчання.

Жизнь человека не бывает однообразной, в ней регулярно происходят какие-либо изменения, к которым нужно приспособиваться. Часто такие изменения бывают тотальными, но иногда носят временный характер.

К последним относится обучение детей в санаторных школах-интернатах.

Здесь школьники в течение года не только учатся, но и получают лечебно-восстановительные процедуры, проживают в общежитии школы.

Учитывая тот факт, что процент детей, страдающих теми или иными хроническими заболеваниями, с каждым годом уменьшается, а растёт, длительное санаторное лечение становится необходимостью для многих школьников.

* © Петрова О. В.